

تبیین و شناسایی مولفه های سبک مدیریت اسلامی منطبق بر تحولات و تجارب انقلاب اسلامی و هشت سال دفاع مقدس

مهشید خدای

دبیر دبستان فجر نور منطقه بیارجمند

کد ملی: ۴۵۸۰۲۸۰۶۷۹

چکیده

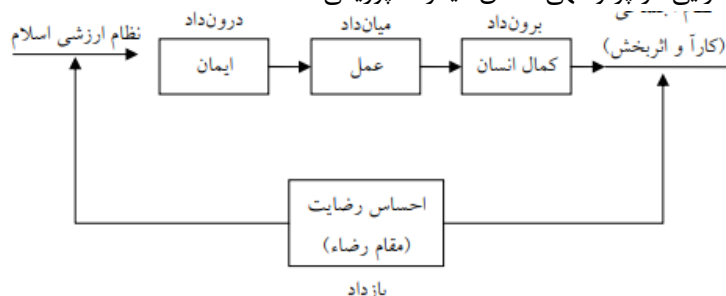
جمهوری اسلامی ایران به عنوان اولین تجربه از انقلاب مبتنی بر اسلام الگویی نو از حکمرانی و مدیریت عالی در زمینه های فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی می باشد که نگاه کشورهای با سابقه فرهنگی مشترک و سایر حکومت های منطقه و جهان را به خود معطوف داشته است. از آنجا که مدیریت و اداره امور کشور از مدخل اداره سازمانها و نهادهایی می گذرد که سبک رهبری و هدایت این سازمانها میتواند در تحقق چشم انداز و اهداف عالی کشور سهم بسزا و تاثیر مستقیم دارد شناسایی سبکهای و الگوهای رهبری مبتنی بر شریعت اسلام و ویژگیهای فرهنگی و تقویت آنان میتواند راهگشای بسیاری از انتصابات و انتخاب مدیران و کارگزاران جامعه قرار گیرد. در بین آنچه به عنوان الگو و معیار مدیریت برای جامعه نیاز است الگو گرفتن از تجارب موفق و عملکرد های پیشین و درس گرفتن و بازنیازموندن خطاهای گذشته نقش اساسی در بهبود اداره امور خواهد داشت. در این بین تجربه ظهور، هدایت و به سرانجام رسانیدن انقلاب اسلامی و به تبع آن تجربه هشت سال دفاع مقدس و مدیریت جنگ نحمیلی سران کفر بر پیکره تازه متولد شده انقلاب و جمهوری اسلامی میتواند در تبیین دلایل موفقیت مدیران آن زمان و شناسایی سبکهای تصمیم گیری، ادراه نمودن و برخورد با مسایل و چالشهای مدیریتی و سازمانی برای بسیاری از محققان و علاقه مندان به توسعه رهبری و مدیریت مهم و موثر باشد.

کلید واژه ها: سبک مدیریت اسلامی، انقلاب اسلامی، دفاع مقدس

مدیریت اسلامی و اهمیت آن

مدیریت و رهبری متأثر از ارزشهای حاکم بر جامعه و تمدن میباشد. در حقیقت اصول مدیریت را نمیتوان مطلق و دائمی پنداشت و کاربرد تمامی آن اصول را در جوامع مختلف مجاز و ممکن دانست. (تولایی، ۱۳۸۷) در کشور ایران نیز بدلیل تاثیر اسلام و ارزشهای معنوی و الهی بر همه شئون زندگی بکارگیری تفویضات غربی مدیریت که با آموزه‌های الهی تعارضی ندارند در جهت رفع نیازهای علمی و اجرایی کشور منعی ندارد اما اصل بر تدوین اصول مدیریت بر مبنای ارزشهای الهی است که از آن به عنوان علم مدیریت اسلامی یاد میگردد.

در عصری که میرفت عزت و شوکت اسلامی توسط استعمارگران و دشمنان اسلام پایمال شود و اخلاق و ارزشهای اسلامی به بوته فراموشی سپرده شود، انقلاب اسلامی ایران به رهبری امام خمینی(ره) به وقوع پیوست و فرهنگ و تمدن اصیل اسلامی را به ارمغان آورد و بارقه‌امیدی در دل میلیونها مسلمان در گوشه و کنار دنیا زنده کرد و باعث تجدید حیات اسلام و زنده شدن مجد و عظمت دیرینه جهان اسلام گردید(محمدی، ۱۳۸۶). پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی ایران، سبکی از مدیریت گذارده شد که مبنای آن را نظام ارزشی اسلامی تشکیل میدهد. این نوع از مدیریت باعث شد تا روشهای عملی مدیران بار ارزشی گرفته و درک ضروریات و نیازهای جامعه توأم با روح معنوی، دینی و شعور انقلاب موردنظر و عمل مدیران قرار گیرد(آرمند و ذبیحی طاری، ۱۳۸۸) نظام ارزش های اسلامی، راهنما و تعیین کننده گرایش های اجتماعی، ایدئولوژی ها، رفتار و کنش اجتماعی است که در آداب و رسوم، قوانین، اعتقادات و شیوه های زندگی روزمره تجلی می یابند. از سوی دیگر ارزش های دینی یکی از عوامل مهمی است که بخشی از ارزش های اجتماعی را ایجاد می نماید و نظام ارزشی ایجاد شده توسط دین، رفتارهای فردی را جهت و هدایت می کند و حتی علت رفتار و طرز فکر افراد را روشن می کند در این نظام ارزشی ایمان یک ورودی و عمل مطابق ارزشها درونداد و خروجی سیستم کمال انسانی میباشد که در نهایت به رضا و خشنودی خدا و سعادت جامعه، بهروری و کارایی در پرتو الهی محقق میگردد(پوریانی، ۱۳۸۷)

بر اساس آنچه مشخص است زیربنای فکری و عمل مبارزان و رهبران در جریان انقلاب اسلامی و مدیریت جنگ هشت ساله تحمیلی چیزی جز نظام ارزشی اسلام نبوده و نمی باشد. مشخصاً وجود ویژگیهای فردی، اجتماعی و سیاسی متبلور از نظام ارزشی اسلام در سه بعد از پیش یاد شده زمینه ساز شکل گیری مدیریت و رهبری مبتنی بر ارزش اسلامی گردیده است. با بررسی اندیشه مقام معظم رهبری و امام راحل می توان به این نتیجه رسید که «مدیریت اسلامی»، به معنای دارا بودن ویژگی های اخلاقی زیر است:

۱. **نفی برتری جویی و منفعت طلبی شخصی:** مدیریت جهادی از نظر رهبر معظم انقلاب، مخالفت با «روحیه تافته‌ی جدا بافته» دانستن «خود» است. کسانی که «احساس کنند یک سر و گردن از همه بالاترند» روحیه جهادی ندارند و نمی توانند مدیران جهادی باشند. (آیت الله خامنه‌ای، بیانات در دیدار شرکت کنندگان در نهمین همایش ملی «نخبگان فردا»- ۲۲/۰۷/۱۳۹۴ مدیریت جهادی مانع از منفعت طلبی شخصی می شود. در غیاب روحیه جهادی «هر انسانی به تنهایی خودش محور همه‌ی حوادث عالم است؛ سود را برای خود می خواهد و ضرر را از خود دفع می کند. اصل برای او این است» در حالی که مدیریت جهادی باعث می شود که انسان در ایمان و آرمان و خدمت به دیگران حل شود و خود را فراموش کند. (آیت الله خامنه‌ای، بیانات در دیدار جمعی از کشاورزان- ۱۴/۱۰/۱۳۸۲)
۲. **اخلاص:** روحیه جهادی یعنی کار را برای خدا انجام دادن، کار را وظیفه‌ی خود دانستن «آیت الله خامنه‌ای، بیانات در دیدار

شرکت‌کنندگان در نهمین همایش ملی «نخبگان فردا»- ۲۲/۰۷/۱۳۹۴ مدیران جهادی کارها و رفتارشان فقط برای خداست و از منیت خالی است.

۳. **اعتقاد به «ما می‌توانیم»:** «مدیریت جهادی با «نمی‌توانیم» میانه‌ای ندارد و فقط به «ما می‌توانیم» اعتقاد دارد. (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات در دیدار کشاورزان- ۱۴/۱۰/۱۳۸۴) اگر هم مانع و سدی برای رسیدن به هدف وجود داشته باشد، افراد دارای روحیه جهادی آن‌ها را کوچک و قابل شکست دادن می‌بینند. روحیه جهادی اجازه نمی‌دهد که افراد به بهانه وجود مانع معطل شوند و دست از کار و تلاش بکشند. (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات در دیدار رئیس‌جمهور و اعضای هیئت دولت- ۰۶/۰۶/۱۳۹۲) روحیه جهادی باعث می‌شود که فرد جهادی از هر راهی برای رسیدن به هدف استفاده کند و مانند رودی که اگر در مسیر رسیدن به دریا، به صخره و سنگی برخورد کرد، با تلاش خود سعی کند یا سنگ را کنار بزند، یا از زیر و روی آن عبور کند و دست‌آخر سنگ را دور می‌زند و مسیر جدیدی می‌سازد اما دست از حرکت بر نمی‌دارد.

۴. **خستگی‌ناپذیری:** روحیه جهادی انگیزه‌ای است که «کار بی‌وقفه و خستگی‌ناپذیر» را ممکن می‌سازد. (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات در دیدار کشاورزان- ۱۴/۱۰/۱۳۸۴) مدیران جهادی از کار خسته نمی‌شوند. (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات در حرم مطهر رضوی در آغاز سال ۹۰- ۰۱/۰۱/۱۳۹۰) اصولاً کلمه «جهاد»، کار زیاد و فراوان را به ذهن متبادر می‌کند. «کار فوق‌العاده و زیاد» از نظر رهبری، کار جهادی و مبتنی بر روحیه جهاد است. (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات در جلسه تبیین سیاست‌های اقتصاد مقاومتی- ۲۰/۱۲/۱۳۹۲)

۵. **کارآمدی و سرعت:** انگیزه برای پیش بردن سریع‌تر و کارآمدتر کارها نتیجه مدیریت جهادی است. (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات در دیدار جمعی از کشاورزان- ۱۴/۱۰/۱۳۸۲) «کار جهادی ضد تنبلی است، ضد بی‌تفاوتی است، ضد امروز را به فردا انداختن است.» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات در دیدار مجمع عالی فرماندهان سپاه- ۱۰/۰۷/۱۳۹۸)

۶. **استفاده بهینه از منابع موجود:** رهبر انقلاب با تمثیل کمبود آب، روحیه مدیران جهادی را توصیف می‌کنند: «همان‌گونه که می‌دانید آب در کشور ما به قدر زمین نیست. معروف است که ایران کشور کم‌آبی است؛ اما اگر با عقل و تدبیر و روحیه‌ی خستگی‌ناپذیر پیش برویم، می‌شود از همین آب موجود استفاده کرد... می‌شود این کارها را کرد و باید بکنیم؛ با روح جهادی ممکن است.» (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات در دیدار جمعی از کشاورزان- ۱۴/۱۰/۱۳۸۲) مدیریت جهادی باعث می‌شود که افراد «بدون انتظار فراهم آمدن همه‌ی جزئیاتی که برای آدم‌های معمولی لازم و مؤثر است، سر از پا نشناخته، عاشقانه، با جوشش ابتکار و استعداد، بدون این‌که گفته شود این را نداریم و آن را نداریم، حتی با دست خالی» اقدام کنند و متکی به «عشق و شوق و ابتکار و خلاقیت انسان‌ها» کار را پیش ببرند. (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات در مراسم صبحگاه نظامی پایگاه نیروی دریایی ارتش - ۱۲/۱۰/۱۳۷۰)

۷- **مسئولیت‌پذیری:** ما باید همه کارهای کرده و نکرده خودمان را با مردم با صداقت درمیان بگذاریم (آیت‌الله خامنه‌ای، بیانات در دیدار با نمایندگان سال ۱۳۸۷)

۸- **پایبندی به عقل و خرد جمعی:** هر کس می‌آید باید به انقلاب پایبند، به اسلام و میهن و مردم و عقل جمعی پایبند باشد (حرم مطهر رضوی سال ۱۳۹۲)

۹- **انگیزه و با نشاط:** انقلابی بمانید انقلابی ماندن یعنی اسیر حدود تحمیلی نشدن، با امید به دنبال هدف حرکت کردن با نشاط اصرار به پیگیری و تدام فعالیت داشتن (در جمع مسئولان دانشگاهی سال ۱۳۸۳)

۱۰- **من، حقیقتاً به مدیریت جدید کشور، از اعماق دل اعتقاد و اطمینان و امید دارم.** من، آن روزی را می‌بینم که این مدیریت صالح و سالم و کارآمد و انقلابی، بتواند ان‌شاءالله به کمک مردم - که شرط اصلی است - همه‌ی این گره‌هایی را که وجود دارد، باز کند و راهها را هموار نماید. البته، همان‌طور که بارها گفته شده است و باز هم تکرار و تأکید می‌کنیم، مبدا مردم انتظار معجزه داشته باشند. این کشور، هشت سال در جنگ بود و اگر درست نگاه کنیم، ده سال جنگ می‌کرد. مسؤولان دلسوز و عزیز و خدمتگزاری که در این هشت سال، برای مردم کار کردند، با انواع مشکلات دست و پنجه نرم نمودند تا توانستند کشور را در یک شرایط قابل قبول و بالنسبه خوب - که مبالغه هم نمی‌کنیم - نگه دارند و حفظ کنند. درعین‌حال، مشکلات جنگ از

بین نرفته و تمام نشده است. (سخنرانی در مراسم تنفیذ حکم ریاست جمهوری حجت‌الاسلام والمسلمین هاشمی رفسنجانی (۱۳۶۸/۰۵/۱۲)

۱۱- من مکرر عرض کرده‌ام که هر جا مدیریتهای متعهد، مؤمن و دلسوز بر سرکار بودند و با عقل و درایت و ایمان و تعهد نسبت به مردم و نظام اسلامی کار کردند، ما توفیق پیدا کردیم. شما به عرصه‌ی کشور نگاه کنید؛ ما در زمینه‌ی بخشی از پیچیده‌ترین صنایع - که یک روز صنعتگران این کشور حتی فکرش را نمی‌کردند - به خاطر مدیریتهای کارآمد، به حد مطلوب رسیدیم. بسیاری از بیگانگان، دشمنان و رقیبان حتی حاضر نیستند این واقعیت را باور کنند؛ ولی بالاخره باور می‌کنند؛ چون آثارش را در گوشه کنار می‌بینند. ما در بخشهای صنعت دفاعی از کجا به کجا رسیده‌ایم؟ در دوران جنگ، ما در تولید ساده‌ترین مهمات این کشور مشکل داشتیم؛ اما امروز بخشی از ابزارهای بسیار پیچیده - که خیلی از کشورهایی که نسبت به ما سابقه‌ی بیشتری در صنعت دارند، از آن محرومند - به وسیله‌ی همین جوانان متعهد و مدیران دلسوز، در بخشهای دفاعی ما ساخته می‌شود. توانایی صنعتی، قابل انحصار نیست. اگر در جایی استعداد و ظرفیتی وجود دارد، به کل بخش صنعت قابل تعمیم است. (بیانات در دیدار گروه کثیری از اصناف ۱۳۸۰/۰۴/۱۰)

۱۲- داشتن روحیه‌ی جهادی و تال مضاعف و خستگی‌ناپذیر و بدون چشمداشت «داشتن نیت الهی برای خدمت به مردم به‌عنوان بندگان خدا و حل مشکلات آنها» و «انس با قرآن و دعا» در نظر گرفتن کارآمدی، تدین، انقلابی بودن، پرکاری و جهادی عمل کردن در انتخاب همکاران و مدیران زیرمجموعه «اگر همکاران و مدیران شما افرادی با این خصوصیات نباشند، اهداف و مقاصد به سرانجام نخواهد رسید. (دیدار با رییس جمهور و هیات همراه سال ۹۶)

تبیین سبک مدیریت اسلامی بر مبنای انقلاب اسلامی و هشت سال دفاع مقدس

مدیریت اسلامی در واقع سبکی برخاسته از تفکر بومی و متناسب با مقتضیات فرهنگی و اجتماعی جمهوری اسلامی ایران است. که خدمت با نیت الهی، خستگی‌ناپذیری، استقامت در کار، انعطاف‌پذیری، سرعت عمل، ابتکار و خالقیت، شجاعت، مسئولیت‌پذیری همراه با اخلاص و فروتنی باعث می‌گردد، کشور در هر شرایطی مسیر رو به جلو همراه با پیشرفت همه جانبه گام بردارد. بر اساس آنچه بیان شد و با الهام از منویات مقام معظم رهبری و ارزشهای حاکم بر دین اسلام در ابعاد فردی و اجتماعی و سازمانی مدیریت باید ویژگیهای یک مدیر و رهبر سازمانی در تراز انقلاب و جنگ را شامب ویژگیهای ذاتی، ارزشی، تحلیل متون و سخنان مرتبط با انقلاب و مدیریت جنگ نشان می‌دهد که از مولفه‌های مورد نیاز سبک مدیریت روحیه ایثارگری، کار و تلاش مضاعف، مسئولیت‌پذیری، شایسته‌سالاری، وجدان کاری، خودباوری، میباید در دیدگاه ایشان، مدیریت غنیمت نیست، بلکه مسئولیتی سنگین است که برای موفقیت در انجام آن حتی باید از بسیاری خوشیها و لذتها گذشت. بنابراین برای ساختن جامعه‌های مبتنی بر ارزشهای الهی و بیون دخالت بیگانگان، باید مدیران عالی و با صفات مبتنی بر ارزشهای انقلابی و دینی داشته - باشیم و با تکیه بر تواناییهای این مدیران، بتوانیم مدیریت موثر در تمانی عرصه‌ها داشته باشیم.

مدیریت مطلوب و سبک مناسب ایران اسلامی در واقع کاربست ارزشها و اصول فردی، اجتماعی و سازمانی اسلامی با مدیریت علمی است که بر اساس فرمولها و قوانین مطرح در دانش مدیریت پایه ریزی شده است. میتوان گفت: مدیر مسلمان با در نظیر گرفتن ابعاد دینی و ایمانی به مدیریت؛ تعریف تازه ای میبخشد و مفهوم مدیریت اسلامی را به وجود می آورد. در سبک مدیریت اسلامی، به علم، فرهنگ و انسان و ارزشهای انسانی توجه ویژه‌ای شده است؛ بدین ترتیب مدیریت نوعی مدیریت ارزشی و با اصالت فرهنگی و هماهنگ با مدیریت علمی است، و می توان گفت با استفاده از تعاریف علمی مدیریت و به کارگیری وظیفه اصلی یک مدیر و ادغام آن با مفاهیم اسلامی و دینی به سبک جدیدی از مدیریت تبدیل شده است.

منابع و ماخذ:

پوریانی، محمدحسین. (۱۳۸۷). تحلیل جامعه شناختی نظام ارزشی دین اسلام. پژوهش های اعتقادی کلامی (علوم اسلامی)،

۳(۱۲)، ۵۵-۷۴. <https://sid.ir/paper/fa167803SID>

جاجرمی‌زاده، محسن (۱۳۸۸)، نقش مدیران جهادی در ترویج و توسعه فرهنگ و مدیریت جهادی، تهران، ناجا.

شمشیری، مهدی (۱۳۹۵)، جایگاه مدیریت جهادی در تحقق الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، تهران، نهجا.

فیروزآبادی، حسن (۱۳۹۰)، از جهاد تا جهاد، تهران، انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی (دعا).
موحدی، خسرو (۱۳۸۶)، مدیریت جهادی تجربه‌ای موفق در جمهوری اسلامی ایران، اولین همایش ملی فرهنگ و مدیریت
جهادی، تهران.

<https://farsi.khamenei.ir/speech-content?id=۷۶۳۲>